

7. Stewart M. (2010) The Management Myth: Debunking Modern Business Philosophy. New York: W. W. Norton & Company
8. Ashford M. (2000). Con Tricks: Choosing The Right Consultancy. London: Simon & Schuster UK
9. Mintzberg, H., Ahlstrand, B., & Lampel, J. (2005). Strategy Safari: a Guided Tour Through the Wilds of Strategic Management. New York, NY: Simon and Schuster.
10. Bolman, L. G., & Deal, T. E. (2008). Reframing Organizations: Artistry, Choice, and Leadership. (4th ed.). San Fransico, CA: Jossey-Bass Inc Pub.

Статтю подано до редакції 22.10.2012 р.

УДК 339.564

О.С. Бірюк, керівник сектору
ТОВ «ДКХ «Девелопмент Констракшен Холдинг»

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКСПОРТНООРІЄНТОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено теоретичні та методичні підходи до визначення сутності поняття «експортноорієнтованість». На основі аналізу детерміновано показники рівня глобалізації експортноорієнтованого підприємства, визначено критерії оцінки їх динаміки. Виділено місце експортноорієнтованості в загальній стратегії підприємства на національному та на глобальному ринках.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, експортноорієнтованість, експортний потенціал, експортна активність, глобалізація, глобальний ринок, конкурентна позиція, торговельна стратегія, глобальна конкурентоспроможність.

АННОТАЦИЯ. В статье исследуются теоретические и методические подходы к определению сущности понятия «экспортноориентированность». На основе анализа детерминированы показатели уровня глобализации экспортноориентированного предприятия, определены критерии оценки их динамики. Выделено место экспортноориентированности в общей стратегии предприятия на национальном и глобальном рынках.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, экспортноориентированность, экспортный потенциал, экспортная активность, глобализация, глобальный рынок, конкурентная позиция, торговая стратегия, глобальная конкурентоспособность.

ABSTRACT. This article deals with theoretical and methodical approaches to the definition of the conception «export-orientedness». On the basis of analysis, the globalization level indicators of the export-oriented enterprises and the criteria of evaluation of their dynamics were determined. The place of the export-orientedness in the overall enterprise strategy on the national and global markets is highlighted.

KEY WORDS: foreign economic activity, export, export-orientedness, export potential, export activity, globalization, global market, competitive position, trade strategy, global competitiveness.

Постановка проблеми у її загальному вигляді, її зв'язок із важливими практичними завданнями. В науковій літературі до цього часу відсутній консенсус у питаннях визначення дефініцій, які характеризують орієнтацію еконо-

мічних агентів на діяльність на зовнішніх ринках і можливості реалізації стратегії в цьому напрямку. В тих чи тих ситуаціях використовуються поняття «експортний потенціал», «зовнішньоекономічна діяльність», «зовнішньоекономічна стратегія», «експортний план» і, насамкінець, «експортноорієнтованість».

Зауважимо, що наведені дефініції застосовуються для характеристики різних суб'єктів — від окремого підприємства до галузі, території, держави чи навіть міждержавного об'єднання. При цьому, для різних суб'єктів використовуються абсолютно відмінні критерії та показники їх експортноорієнтованості.

Відсутність консенсусу на теоретичному рівні породжує значні проблеми в методиці та на прагматичному полі — під час розробки та реалізації стратегії економічних суб'єктів на глобальних ринках. Насамперед, це стосується встановлення пріоритетів, формулювання цілі та принципів її досягнення для експортноорієнтованого підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вказані питання досліджувалися в роботах І. Балабанова, П. Грея, Д. Гріневей, О. Давидовича, А. Кірєєва, В. Клайна, О. Максимець, В. Новіцького, С. Онишко, Р. Пребіша, Х. Сінгера та інших авторів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, більшість робіт, у першу чергу, стосувалися експортної орієнтації держав, а праці, присвячені експортноорієнтованій стратегії підприємств, часто містять суперечливі рекомендації та висновки.

Мета статті. Відповідно, виникає потреба в уточненні існуючих підходів до змісту поняття «експортноорієнтованість підприємства», його кількісних параметрів, виділенні суттєвих характеристик впливу на формування та реалізацію стратегії, що і визначає мету даної статті.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи сутність дефініції «експортноорієнтованість», у першу чергу, слід звернути увагу на етимологію цього терміну, який фактично поєднав у собі словосполучення «експортна орієнтація». Звернемо увагу на такий факт: якщо слово «експорт» означає вивезення товарів і послуг за митний кордон країни, то, в свою чергу, слово «орієнтація» має кілька значень. Серед них найважливіші: по-перше, визначення суб'єктом свого положення в просторі; по-друге, уміння вибрати напрям дій, розібратися в обстановці; по-третє, напрям у політиці, поглядах діяльності.

Подібне смислове навантаження дає можливість нам стверджувати, що термін «експортноорієнтованість» характеризується наступними змістовними особливостями:

- ✓ він описує пріоритетний напрям діяльності економічного агента з експорту товарів і послуг та описує його положення в глобальному економічному середовищі;
- ✓ експортна орієнтація характеризує не тільки кількісну складову, але й успішність такої діяльності, її результативність.

Саме такі вимоги до експортноорієнтованості повинні висуватися як на макро, так і на мікрорівнях. Якщо екстраполювати їх на існуючі в науковій літературі визначення, можна дійти висновку про існування значних розбіжностей і недоречностей. Зокрема, в питанні експортноорієнтованості на макрорівні (для країни, регіону) більшість досліджень виходять не стільки з констатації кількісних характеристик експорту країни або регіону, скільки з порівняльної характе-

ристики різних країн і регіонів, динаміки експортних показників за певний період, державної підтримки експорту.

З позиції держави експортноорієнтованість розглядається як загальна модель економічного розвитку країни або регіону. Тобто, на макrorівні експортноорієнтованість фактично стає невід'ємним елементом суспільного розвитку. Зокрема, вітчизняний вчений О. Давидович зазначає, що в експортноорієнтованій моделі розвитку країни основним фактором економічного розвитку стає експорт, а розвиток внутрішнього ринку відбувається під впливом позитивного ефекту експортної діяльності [1].

У частині загальноприйнятих методик оцінки експортноорієнтованості економіки, слід розглянути підхід, що сформований спеціалістами Світового банку, і передбачає виділення наступних типів економічних систем: сильна експортна орієнтація, помірна експортна орієнтація, слабке імпортозаміщення, сильне імпортозаміщення [2]. Зазначимо, що елементи вказаної моделі вперше були детерміновані у праці Д. Гріневей [3, с. 420].

Наведемо базові критерії для визначення глибини експортноорієнтованості економіки (табл. 1).

Таблиця 1

**КРИТЕРІЇ РІВНЯ ЕКСПОРТНООРІЄНТОВАНOSTI
НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК ТА ЇХ КІЛЬКІСНА АДАПТИВНІСТЬ**

Глибина експортноорієнтованості	Параметри	Можливість кількісної оцінки	Можливість використання на мікрорівні
Сильна експортна орієнтація	— відсутній або слабкий контроль держави за зовнішньою торгівлею; — будь-які бар'єри на імпорт компенсуються експортними стимулами; — обмежене використання ліцензійних угод; — політика обмінних курсів, що вигідна експортерам	Для характеристики впливу обмінних курсів	Відсутня
Помірна експортна орієнтація	— загальна структура стимулів спрямована на виробництво для внутрішнього ринку; — методи прямого ліцензування та контролю використовуються обмежено; — ефективний курс для імпорту в незначній мірі перевищує аналогічний показник для експорту	Для характеристики впливу обмінних курсів	Відсутня

Джерело: адаптовано автором за [3]

Аналізуючи питання про експортноорієнтовану стратегію розвитку країни (регіону), слід звернути увагу на той факт, що значна кількість наукових робіт з цього напрямку, насамперед, акцентують увагу на проблематиці ефективності такої стратегії. Зауважимо, що одностайності за результатами наукових досліджень в досягнуто не було.

Зокрема, в роботах Р. Пребіша [4], В. Клайна [5] вказується на вибіркового характер зростання в окремих галузях економіки у випадку використання експортно-

рієнтованої моделі; Х. Сінгер і П. Грей доводять, що експортноорієнтована стратегія розвитку не є універсальним засобом економічного зростання для країни [6].

У контексті порівняння підходів до експортноорієнтованості на макро- та мікрорівнях слід звернути увагу на той факт, що більшість сучасних досліджень вказують на існування прямого зв'язку між ними. Слід відмітити домінування дещо спрощеного, вихолощеного підходу до визначення сутності експортноорієнтованості підприємства. В цілому ряді експортноорієнтованим визначається будь-яке підприємство, що здійснює продаж продукції на експорт [7, 8].

На нашу думку, така позиція, хоча і приваблює своєю відносною простотою, не відображає кількісних співвідношень між діяльністю на внутрішньому та зовнішньому ринках, а базується виключно на самому фактові здійснення експорту. Окрім того, якщо прийняти таке визначення, фактично кожний суб'єкт підприємницької діяльності, що реалізував вироблені товари та надані послуги на зовнішньому ринку (навіть в одиничних випадках) є експортноорієнтованим!

Як уже зазначалося, у науковій літературі значна увага приділяється питанням оцінки ефективності експортної діяльності підприємства. Якщо для оцінки ефективності експортноорієнтованої стратегії країни застосовуються параметри, які засвідчують, в першу чергу, рівень її економічного розвитку, то на рівні конкретних підприємств з цією метою використовується група стандартних показників наступного порядку (табл. 2).

Таблиця 2

**ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ
ЕКСПОРТНООРІЄНТОВАНОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ЗОВНІШНЬОМУ РИНКУ**

№ п.п.	Показник	Методика розрахунку	Оціночна характеристика
1	Економічна ефективність реалізації експортних товарів (робіт, послуг)	Сума доходу від реалізації експорту у співвідношенні до витрат на його виробництво	Економічна віддача від реалізації продукції на зовнішньому ринку
2	Економічна ефективність реалізації експортних товарів (робіт, послуг) у порівнянні з реалізацією на внутрішньому ринку	Сума доходу від реалізації експорту у співвідношенні до витрат на його виробництво у порівнянні з аналогічним показником для реалізації на внутрішньому ринку	Порівняльна характеристика віддачі від реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках

Джерело: систематизовано автором за [9]

Аналізуючи запропоновані у табл. 2 показники, звернемо увагу на наступну особливість — доволі часто економічну ефективність діяльності на зовнішньому ринку порівнюють з аналогічним показником від реалізації продукції на зовнішньому ринку, фактично, протиставляючи їх. Але, на нашу думку, таке протиставлення не є коректним, адже штучно «розділяє» єдину стратегію розвитку підприємства.

Інші науковці вважають необхідне говорити не про експортноорієнтованість підприємства, а про рівень його глобалізованості, або про прояв глобалізації на мікрорівні. Зважаючи на майже синонімічну схожість вказаних дефініцій, розглянемо окремі підходи до їх визначення в науковій літературі. Ця проблематика гостро обговорюється в наукових джерелах, про те дослідники досить часто пропонують абсолютно різні кількісні та якісні показники для ви-

значення ступеня глобалізації підприємства (що частково пояснюється невідзначеністю щодо змісту самої глобалізації).

У цілому, порівнюючи західні та вітчизняні підходи до питання встановлення показників оцінки рівня глобалізації та експортноорієнтованості підприємства слід відмітити одну суттєву різницю: якщо іноземні вчені намагаються всіляко підкреслити якісні зміни у способах виробництва товарів і надання послуг, або у системах їх впровадження на ринок, то вітчизняна наука концентрується насамперед на питаннях зростання кількісних показників експорту в фізичному та вартісному вимірах.

Зазначені відмінності мають у своїй основі кілька базових моментів: суттєві відмінності в техніко-технологічних параметрах виробничого процесу в Україні в порівнянні з західними стандартами; недостатня ємність внутрішнього ринку, що змушує розглядати збільшення експортних показників однозначно як позитивну з усіх поглядів тенденцію. У процесі аналізу теоретико-методологічних підходів до питання про систему показників, які дозволяють оцінити процеси глобалізації на рівні конкретного підприємства, виявляється кілька значущих, на нашу думку, факторів:

— по-перше, динамізм глобалізації, її всеосяжність призводять до аргументованого використання різними авторами широкого кола показників, які за своєю суттю відображають абсолютно різні сторони економічних явищ;

— по-друге, в системі показників присутні як кількісні, так і якісні характеристики;

— по-третє, важливе значення мають показники, що характеризують процес прийняття рішень на глобальних товарних і фінансових ринках, принципи на яких він відбувається, людські чинники.

Враховуючи вищевикладене, можна сформулювати наступні вимоги до показників глобалізації та експортноорієнтованості на рівні підприємства (рис. 1).

КРИТЕРІЙ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНООРІЄНТОВАНОГО ПІДПРИЄМСТВА		
ГРУПУВАННЯ		
ВИМОГИ	Необхідність детермінації кількісних параметрів	Рівень досягнення підприємством кількісних цілей стратегії та вплив факторів експортноорієнтованості на загальний результат
	Відповідність сучасному етапу розвитку глобалізації	Рівень технологічних змін виробничого процесу, роль інформації в стратегії підприємства, гармонізація цілей підприємства з цілями інститутів та індивідуумів
	Врахування експортного потенціалу	Експортний потенціал характеризує максимально можливий рівень експорту, відповідно, критерій мають характеризувати досягнення максимуму
	Відповідність стратегії підприємства	Критерій повинні враховувати загальну стратегію підприємства та значення у ній підсистеми діяльності на глобальних ринках

Рис. 1. Критерії глобалізації експортноорієнтованого підприємства

Джерело: складено автором

Висновки та перспективи подальших розвідок. Враховуючи наведені вище положення можна говорити про необхідність використання в процесі визначення змісту «експортноорієнтованість підприємства» наступних теоретичних положень:

- базовою ознакою для її детермінації є пропозиція підприємством власних товарів і послуг на глобальних ринках;
- недоцільно говорити про існування певних кількісних критеріїв у будь-якій формі, на основі яких можна чітко визначити експортноорієнтованість підприємства;
- у системі чинників реалізації та розробки стратегії підприємства експортноорієнтованість не повинна розглядатися в якості похідної від політики на внутрішньому ринку, про те вона і не повинна домінувати над нею.

Відповідно, доцільно орієнтуватися на наступне визначення: «Експортноорієнтованість — здатність підприємства в рамках власної єдиної стратегії реалізовувати експортний потенціал з метою досягнення попередньо встановлених цілей». Подібний підхід, на наш погляд, дає можливість якнайповніше врахувати стратегічний характер діяльності підприємства на глобальному ринку, результативність такої діяльності та порівнювати її з потенціалом, яким володіє підприємство.

Література

1. Давидович О. Формування ефективної експортноорієнтованої моделі економічного розвитку України. Дисертація на здобуття наук. канд. екон. наук. — К., 2006.
2. World Bank Development Report 1987.
3. Greenaway D., Nam C.H. Industrialisation and Macroeconomic Performance in Developing Countries under Alternative Trade Strategies // *Kyklos* 41,3. — 1988. — P. 419—435.
4. Prebisch R. The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems // *Economic Bulletin for Latin America* 7. — 1962. — February. — P. 1—22.
5. Cline William R. Can the East Asian Model of Development Be Generalized? / *World Development*. — 1982. — Vol. 10, № 2. — P. 81-90.
6. Singer H.W., Gray P. Trade policy and growth of developing countries: some new data / *World Development*. — 1988. — №16. — P. 395—404.
7. Балабанов И.Т. Внешнеторговые связи. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 512 с.
8. Куреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. — Ч. 1. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учеб. пособие для вузов. — М.: Международные отношения, 2002. — 416 с.
9. Вічевич А., Максимець О. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник. — 2-ге вид-ня, перероб. і доповн. — К.: Видавничий дім «Професіонал», 2009. — 216 с.

Статтю подано до редакції 14.10.2012 р.